

može se zaključiti da je time zapravo želio na određen način znanstveno legitimirati svoj diskurzivno odvažan eksperiment; naposljetku, o ovoj problematici je mogao jednostavno napisati i historiografski tekst sasvim u skladu sa standardima struke.

Bez obzira na sve, ovo djelo je zapravo najlakše preporučiti povjesničarima i društvenim znanstvenicima. Radi se o povijesno vrlo relevantnoj temi, međutim, daleko presloženoj da bi privukla laika koji želi štivo za opuštanje. Informirani kritičar će nesumnjivo naći mnoštvo nedostataka na polju autorova pristupa i znanja ruskog jezika, društva i kulture. O tome i sam Spufford iznosi rezerve, nastojeći kompenzirati zaista opširnomo literaturom. No, kako ovo nije čisti historiografski rad, ne može mu se sasvim predbacivati nepotpuno stručan pristup prezentaciji. Kako su ovakvi hibridni tekstovi pomodni na Zapadu, bilo bi zanimljivo vidjeti ih više kvalitetnih poput Spuffordovog.

Vedran Muić

Suvremeni pogled na jugoslavensku svakodnevicu

Socijalizam na klupi. Jugoslavensko društvo očima nove postjugoslavenske humanistike, ur. Lada Duraković i Andrea Matošević, Pula-Zagreb: Srednja Europa, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Sa(n)jam knjige u Istri, 2013.

U izdanju Srednje Europe, Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli i priredbe Sa(n)jam knjige u Istri tiskan je u studenome 2013. Zbornik radova pripremljenih za međunarodni znanstveni skup *Socijalizam na klupi. Kulturološke i povijesne interpretacije jugoslavenskog i postjugoslavenskih društava*, koji se u organizaciji Centra za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma održao u Puli u prosincu 2013. Zbornik se sastoji od uvodne riječi urednika, jedanaest članaka i podataka o autorima. Zbornik je interdisciplinaran, a zastupljeni autori bave se različitim područjima društvenih i humanističkih znanosti, pri čemu im je svima zajedničko da su se rodili između 1972. i 1979. godine i tako odrasli u jugoslavenskom samoupravnom socijalizmu. Zbornik je višejezičan, članci su napisani na hrvatskom, slovenskom i srpskom jeziku, a svaki na kraju ima i kratak sažetak na engleskom. I dok kod članaka napisanih na srpskom jeziku nema pretjerane jezične barijere, oni čitatelji koji se ne snalaze u slovenskom jeziku urednicima, Andrei Matoševiću i Ladi Duraković, mogli bi zamjeriti tu odluku.

Ivana Dobrivojević napisala je članak *Industrijalizacija kao imperativ. Ekonomska politika Partije 1945-1955*. Autorica u njemu obrazlaže posljedice politike Partije koja je kao prioritet postavila izgradnju teške industrije s ciljem ostvarivanja samodovoljne ekonomije i definitivnog razvlašćivanja predratne elite. Ipak, prvi petogodišnji plan započet 1947. godine, umjesto rasta, donio je dramatičan pad za koji uzroke treba tražiti u tome što se pri izgradnji teške industrije nije vodilo dovoljno računa o tržišnim potrebama, prometnim vezama i sirovinskim potencijalima. Posljedica su bile tvorničke hale bez

strojeva, kvantiteta iznad kvalitete proizvoda, naturalna razmjena među poduzećima, no i znatan porast udjela industrije u nacionalnom dohotku. S obzirom na to da se velik dio proračuna ulagao u tešku industriju, osobito je patila poljoprivredna djelatnost. Ekonomska liberalizacija 1949. situaciju je nešto ublažila, a 1955. godine došlo je do promjena i većeg ulaganja u zapostavljene poljoprivredu i prerađivačku industriju, iako je Tito tvrdio da teška industrija i dalje ostaje kamen temeljac privrednog razvoja.

Odnosima Jugoslavije i njezinih susjeda bavi se Tvrtko Jakovina u članku *Neprijatelji ili samo loši susjedi? Jugoslavija i balkanske zemlje 1970-ih i 1980-ih*. Jugoslavija je bila okružena BRIGAMA (Bugarska, Rumunjska, Italija, Grčka, Austrija, Mađarska, Albanija). Iako su u poslijeratnim godinama odnosi sa susjedima bili loši, do 1970-ih oni su se normalizirali. Iznimka su bile dvije države – Bugarska i Albanija – na koje se autor posebno fokusira. Jugoslavensko vodstvo smatralo je da sa susjednim državama treba održavati dobrosusjedske odnose. Ipak, Albanija i Bugarska stvarale su napetosti i potencirale sukobe. Albanija i Jugoslavija bile su u lošim odnosima od 1948. te je otad albansko vodstvo neprestano kritiziralo Jugoslaviju. Do posebnog zatezanja došlo je nakon Titovog posjeta Kini 1977. godine i prosvjeda na Kosovu 1981., no Jugoslavija je to nastojala primiriti. Što se tiče odnosa s Bugarskom, uz stalne probleme s priznavanjem makedonske nacije, autor se posebno usredotočio na slučaj kada je na jedan znanstveni skup povodom proslave 1300. obljetnice bugarske države pozvan hrvatski emigrant Mate Meštrović, što je tumačeno kao napad na cjelovitost Jugoslavije. Uza sve probleme s tim dvjema državama, kako autor zaključuje, bilo je puno više interesa za smirivanjem odnosa, a podjele iza željezne zavjese se nisu produbljivale.

U članku Igora Dude *Djeca socijalističke domovine. Izgrađivanje pionirske tradicije u Hrvatskoj 1950-ih godina* iznosi se teza da je pionirski pokret nastao kao alat kojim bi se i u izvannastavno i izvanškolsko vrijeme moglo djelovati na djecu, što je trebalo jamčiti povoljne uvjete za izgradnju novoga socijalističkog čovjeka. Na reformu pionirskog pokreta, koji je dotad ostvario zapažene uspjehe u razvijanju „interesa i ljubavi za kolektivan život i rad“, djelovalo je pismo Milovana Đilasa iz 1950. godine, u kojem je pionirski pokret opisan kao krut i previše vojnički, dok bi trebao djeci pružiti „igre, zabavu i svakodnevne dječje radosti“, tj. poprimiti odgojno-zabavni karakter i razvijati kod djece inicijativu i kreativnost. Savez pionira bio je povezan sa Savezom društava Naša djeca, no krovna masovna organizacija, Socijalistički savez radnog naroda, nije pretjerano marila za pionirsku tradiciju te su dodjeljivana sredstva bila skromna. Problem je bilo i djelovanje vjerskih institucija koje su djecu nastojale privući pod svoje skute. Unatoč dvojbama i prijedporima, nestručnom osoblju, nedostatku prostora i nedovoljnom financiranju Savez društava Naša djeca je sa Savezom pionira uspio razviti bogatu djelatnost. Autor u tekstu još opisuje obred inicijacije, pionirsku uniformu, obilježavanje praznika te izdanja biblioteke Saveza pionira Hrvatske.

Andrea Matošević autorica je članka *Politika rada Pokreta za visoku produktivnost*. Navedeni Pokret promicao je natjecanje među radnicima u ostvarivanju što boljih radnih rezultata i što većeg premašivanja norme. Autor ističe kako mu je bila svojstvena dehijerarhizacija klasične industrijske strukture bazirane na dihotomiji inženjer - radnik, pa je tako radnik u najmanju ruku ravnopravan te se čak osjećala svojevrсна dominacija manualnog rada nauštrb misaonog. Pokret je iznjedrio legendarne radnike poput rudara Alije Sirotanovića, čiji je rekord u broju izvađenih tona ugljena imao više simbolički značaj, tj. ostvareni rezultat bio je bolji od onoga sovjetskog rudara Alekseja Stahanova, po kome

je nastao pokret zvan stahanovizam. Nastojanje da se stvori dojam veće uspješnosti od Sovjeta bilo je vidljivo i u situacijama kad se zbog nedostatka pravih resursa i tehnologije moralo biti kreativnim u osmišljavanju alata i tehnika za izvođenje nekog posla, što je okarakterizirano kao veća sposobnost nego što su je imali sovjetski radnici. Ti uspjesi trebali su imati placebo učinak i poticati na imitaciju i daljnje poboljšavanje. Unatoč opasnosti da natjecanje bude povezano s kapitalizmom, ono je ocijenjeno pozitivnim jer, za razliku od kapitalista, nema cilj uništiti slabijega.

Seksologija, muška homoseksualnost i film u socijalističkoj Jugoslaviji članak je autora Nebojše Jovanovića. Iako je spolni odnos između dvaju muškaraca bio zakonski kažnjiv, a homoseksualnost u medijima, posebice u filmovima, bila ignorirana, autor iznosi tezu da situacija nije bila bolja niti na Zapadu gdje je homoseksualnost, umjesto ignoriranja, bila prikazivana na negativan način. Također se, po uzoru na Foucaulta, navodi da „nije sve u zakonima“, a uostalom, u socijalističkoj su Jugoslaviji propisi o kažnjavanju homoseksualaca bili ublaženi u odnosu na one naslijeđene iz Kraljevine Jugoslavije. Što se tiče seksologije, ona se u jugoslavenskom socijalizmu ne može svesti na djela napisana u Jugoslaviji jer su se ažurno pratila i prevodila i djela sa Zapada, a jugoslavenska je seksologija bila sastavnim dijelom globalne seksualne modernosti. Navode se oprečna stajališta jugoslavenskih seksologa o homoseksualnosti, a opisuje se i prvi homoseksualni lik u jugoslavenskom filmu – fra Tetka iz filma *Bakonja fra Brne* (1951.), gdje je taj lik nakon dublje analize prikazan kao pozitivan. Zaključak je autora da je status istospolnosti u Jugoslaviji bio daleko složeniji nego što bi zagovornici totalitarne paradigme htjeli priznati.

O oblikovanju novih metodologija pri proučavanju socijalizma na primjeru izgradnje novih naselja u Sloveniji u prvih petnaest poratnih godina piše Ana Kladnik u članku *Iskapanje novih raziskovalnih paradigam in uporaba novih metodologij na primeru novih mest i naselij v socijalistični Sloveniji*. Sedamdestih godina prošlog stoljeća u Europi se težište istraživanja sovjetske povijesti prebacilo s političke i socijalne na povijest svakodnevice, dok se krajem Hladnog rata počela javljati nova teorija socijalizma pa se postojeći totalitarni model počeo mijenjati. Njemačka *Altagsgeschite* 80-ih razvija „bottom-up“ pristup te se javljaju novi pojmovi poput „moderna diktatura“, „diktatura blagostanja“ i sl., s tim da definicija diktature, za razliku od totalitarizma, ne predlaže dihotomiju vladajući-oni kojima se vlada, već do određene mjere omogućuje aktivnu ulogu šire društvene sfere. Raspadom Istočnog bloka u bivšim socijalističkim državama dolazi do preporoda totalitarnog modela, pri čemu ni Slovenija nije bila iznimka, a do posebnog je politiziranja došlo vezano uz Drugi svjetski rat i raskol 1948. godine. Nastala je polarizacija na one koji su Jugoslaviju gledali iz perspektive totalitarnog modela i one koji Jugoslaviju smatraju različitom – mekšim oblikom socijalizma. Autorica na primjeru izgradnje Nove Gorice i Velenja koristi dostupne metodologije kako bi istražila odnose između komunističke vlasti i šireg sloja stanovništva.

Maša Kolanović napisala je članak *Utopija pod upitnikom. Predodžba „Amerike“ u stihovima dekadentnog socijalizma*. Autorica promatra fikcionalne predodžbe Amerike u jugoslavenskom socijalizmu s ciljem promišljanja njihova političkog potencijala s obzirom na vrlo specifično značenje Amerike za socijalističke zemlje u hladnoratovskom razdoblju. Koristeći pretežito imagološku analizu, analiziraju se stihovi Bijelog dugmeta, Azre, Borisa Marune i dr., u kojima Amerika zauzima centralno mjesto na estetskoj i značenjskoj razini. Do 1948. godine Amerika je prikazivana kao dekadentni Zapad, nakon čega dolazi do promjena i određene amerikanizacije, iako simpatiziranje američke

popularne kulture u časopisima poput Plavog vjesnika ili Svijeta nije značilo i slaganje s njezinom politikom. Nakon ubojstva Kennedyja i afere Watergate, američki ugled bio je narušen pa se društveni imaginarij Amerike kreće u širokom rasponu od stigmatizacije do mainstreamizacije.

Kauboji u NOB-u: Partizanski vestern i strip u socijalističkoj Jugoslaviji naslov je članka Radine Vučetić. Vestern je u Jugoslaviji bio omiljeni filmski žanr, a njemu je uživao i Tito. U koprodukciji s Njemačkom snimani su filmovi po romanima Karla Maya, a glavni junak bio je Indijanac Winnetou. U vesternima su se proslavili i neki jugoslavenski glumci pa je Gojko Mitić bio najpoznatiji Indijanac iza željezne zavjese. Kopirao se vestern u pravom životu, tako je u Bjeljini živio „Heri Džekson“, koji je svu svoju zaradu trošio u snimanje vesterna u vlastitoj produkciji. Veliki utjecaj na filmske stvaraoce imao je Živorad Žika Mitrović koji je u partizanske filmove ubacio elemente vesterna i učinio ih privlačnijima publici. Na taj način sadržaji i poruke socijalizma bili su upakirani u američko pakovanje. Šezdesetih godina dolazi do popularizacije tekovina NOB-a kroz strip. Osobito popularan bio je Plavi vjesnik, najpoznatiji crtač bio je Andrija Maurović, dok je svoj vrhunac partizanski strip doživio stripom *Mirko i Slavko*. Autorica zaključuje kako su vestern i stripovi bili iskorišteni za promociju socijalizma i njegovih vrijednosti, a danas oni bude nostalgiju i sjećanja na „bolju prošlost“.

Boris Koroman odgovara na pitanje na koji se način u literarnoj fikciji s namjerom prikazivanja „stvarnosti“ i sadašnjosti konstruira predodžba prijašnjeg razdoblja i na koji način pripovijedanje ulazi u igru s elementima kulturne memorije u svom radu *Nostalgija modernosti: Predodžba socijalističke prošlosti u suvremenim hrvatskim romanima o tranziciji*. Narativi o „bezbriznom djetinjstvu“ ili „boljim vremenima“ u romanima su rijetko zastupljeni, a prošlost je prigušena, nejasna i individualno filtrirana osobnim iskustvima. Autor u romanima uočava dva kontinuiteta, pri čemu u prvom likovi pripadaju opozicijskoj kulturnoj matrici još za vrijeme socijalizma, što se nastavlja i nakon njegova raspada (alternativi), dok drugi čine likovi iz obavještajne zajednice i organiziranog kriminala, što označava kontinuitet represije. Romani u tranziciji u prvi plan postavljaju problem konstrukcije individualnog identiteta u novim okolnostima prevrata, a prošlost je postavljena kao uvjet sadašnjosti, ali ne i njezin uzrok. Autor u temama romana nije pronašao topose socijalizma te zaključuje da, ako bi se i mogla iščitati neka nostalgija, odnosi se na nostalgiju za „čvrstim modernitetom“, manje za konkretnim prošlim režimom.

U članku *Ko se boji šunda još? Muzička cenzura u Jugoslavija* Ana Hofman bavi se pitanjem glazbene cenzure u Jugoslaviji s težnjom isticanja kompleksnosti cenzorskih praksi. Autorica se koristi novim akademskim pristupima koji se distanciraju od svođenja koncepta cenzure na restriktivnu tehnologiju. Preispituje se uvriježeno shvaćanje cenzure kao skupa regulatornih i institucionaliziranih intervencija i tretira je se kao skup intelektualnih praksi u određenom društvenopovijesnom kontekstu. Što se tiče stvaranja glazbe, Jugoslavija je s liberalizacijom već tijekom 50-ih bila izuzetak Istočnog bloka. Cenzura se provodila kroz tzv. „non-policy policy“, tj. nitko iz komunističkih vlasti nije direktno tražio zabranu, već se stvarala takva atmosfera da bi sami akteri radili cenzuru. Opća politika tolerancije umjesto represije, s pažljivo definiranim granicama, zapravo je proizvela bolje rezultate, a žanrovi popularne glazbe s vremenom su postali državni projekti. Autorica se posebno osvrće na novoskladanu (novokomponiranu) narodnu glazbu koja je bila tolerirana zbog svog tržišnog potencijala, ali smješтана na margine medija, posebice nakon Zakona protiv šunda iz 1971., kad su cijene ploča označenih kao šund

porasle te država zarađivala na glazbenom ukusu velikog broja svojih građana. Autorica zaključuje da su urednici bili glavni čuvari ideološke, moralne i političke ispravnosti konkretnog kulturnog proizvoda.

Posljednji rad u Zborniku onaj je Martina Pogačara „*GAME OVER*“: *Računalniki, socializem in spomin*. Autor uspostavlja koncept retro-identifikacije, kojim skreće pozornost na konceptualizaciju pamćenja i sjećanja, a time i na slabo istraženo pitanje koje pretpostavlja osobna i kolektivna sjećanja kroz određene tehnologije. Kroz kombinaciju istraživanja implikacija računalne tehnologije, retro-identifikaciju i sjećanja na jugoslavenske 80-e, posebno se usredotočuje na odnos pojedinaca prema sebi, prošlosti i sadašnjosti te razumijevanju svog mjesta u svijetu. Istraživanje je napravljeno kroz intervjue s ispitanicima koji su 80-ih imali računala. Pokazalo se da je većina ispitanika Jugoslaviju smatralo modernom i drugačijom od ostatka Istočnog bloka. Autor smatra da je odrastanje uz računala ispitanicima omogućilo da o svijetu razmišljaju drugačije i izvan nacionalnih okvira. Zaključuje se da se kroz nešto banalno kao što su računalne igrice može istraživati o djetinjstvu i odrastanju u Jugoslaviji.

Zbornik radova posvećen različitim poljima života u jugoslavenskom socijalizmu zanimljivo je i korisno izdanje. Njegova multidisciplinarnost i interdisciplinarnost, kao i širok raspon obrađenih tema mogu zainteresirati velik broj čitatelja za njegovo iščitavanje, a neke možda potaknu i na daljnja istraživanja. U svakom slučaju, ovaj je Zbornik značajan doprinos istraživanju jugoslavenskog socijalističkog društva iz različitih perspektiva i pomoću različitih metodologija te postoji nada da će biti još takvih kvalitetnih izdanja.

Sergej Filipović

Zbornik povodom desete obljetnice splitskog Odsjeka za povijest

Spalatumque dedit ortum. Zbornik povodom desete godišnjice Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu (ur. Ivan Basić, Marko Rimac), Filozofski fakultet u Splitu – Odsjek za povijest, Split 2014., 616 str.

Desetu obljetnicu postojanja studija povijesti u Splitu obilježili su ove godine njegovi zaposlenici, bivši i sadašnji suradnici, te prijatelji izdavanjem zbornika radova pod naslovom „*Spalatumque dedit ortum – Zbornik povodom desete godišnjice Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu*“. Zbornik su uredili Ivan Basić i Marko Rimac, a računajući njih dvojicu, 29 radova i priloge u zborniku potpisuje 30 autora iz Splita i Zagreba. Potreba za pokretanjem najprije Filozofskog fakulteta, a među njegovim odsjecima i onoga za povijest, pojavila se nakon osnivanja Sveučilišta u Zadru kada je Sveučilište u Splitu izgubilo svoju humanističku komponentu. Rješenje je ubrzo pronađeno u osnivanju studija povijesti kao dislociranog studija Filozofskog fakulteta u Zagrebu na kojem bi nastavnici Odsjeka za povijest izvodili nastavu prema postojećem planu i programu.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

46

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2014.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 46

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrтко Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb

Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Ivanka Cokol

Lektura

Jadranka Brnčić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*